

Ігор АЛЕКСЕЄНКО,
кандидат біологічних наук,
генеральний директор
Науково-виробничого підприємства «Видавництво «Наукова думка»,
заслужений працівник культури України

ДО 100-РІЧЧЯ БОРИСА ПАТОНА

Анотація. У статті йдеться про життєвий та науковий шлях Бориса Патона, якому цього року виповнилося 100 років.

Автор описує історію формування й становлення Академії у контексті життя родини Патона. Визначено основні здобутки інституції та нелегкі часи існування Академії. Йдеться про те, що науковці знайшли нові форми праці, і перш за все кооперацію із зарубіжними колегами. Українські дослідники і сьогодні мають наукові досягнення світового рівня.

Ключові слова: НАН України, Патон, СРСР, реформація, наукова думка, науково-технічну інституцію.

У Києві 27 листопада 1918 року в родині професора Київського політехнічного інституту Євгена Оскаровича Патона народилася друга дитина – син Борис. Цього ж дня в Києві було засновано Українську академію наук. Цей збіг став символічним.

Закінчивши школу, а потім і Київський політехнічний інститут, інженер-електрик Борис Патон 1941 року почав працювати на заводі у м. Горький, а 1942 року – на Уралі у м. Нижній Тагіл, куди було евакуйовано Інститут електрозварювання. Відтоді все життя Б.Є. Патона було пов'язане з Інститутом та Академією.

Б.Є. Патон як особистість значно формувався під впливом батька. Є.О. Патон передав синові риси характеру, які зумовили становлення цієї обдарованої особистості: наполеглива праця, як основа життя, вимогливість до себе та до співробітників, вміння визначити важливу мету й наполегливо її домагатися, здатність створити колектив однодумців для цього.

У 1950–1953 рр. Б. Патон був заступником директора Інституту, а з 1953 р. він стає директором цієї славетної установи. 1951 року Б.Є. Патона обирали членом-кореспондентом, а 1958 – дійсним членом Академії наук України.

Завдяки науковим та практичним досягненням Інституту молодого директора висувають до провідних науковців країни. 1962 року його обирають президентом Національної академії наук України (тоді – Академії наук УРСР), цю посаду він займає й нині.

У другій половині минулого століття українська Академія під керівництвом Б. Патона перетворюється на могутню науково-технічну інституцію. Час поставив перед країною необхідність вирішення актуальних наукових та технічних завдань, які були блискуче реалізовані українськими дослідниками у 60–90-х роках ХХ століття. Фундаментом цього стала докорінна реорганізація діяльності Академії, що уможливило широко впроваджувати результати наукових досліджень у виробництво в ролі нових технологій, матеріалів і методів. Підтримання держави водночас зумовлювалось актуальністю та важливістю нових впроваджень.

Ідея саме такої організації роботи: наукова ідея – дослідний зразок приладу – широке впровадження нового технологічного процесу у виробництво належала Євгену Оскаровичу Патону і була блискуче реалізована в роки Другої світової війни під час створення і впровадження технологій електрозварювання танкової броні.

Сприймавши ідею батька творчо, Б. Патон підняв її на новий якісний рівень у межах Академії, яка поряд із вирішенням фундаментальних наукових досліджень забезпечувала впровадження результатів як нових технологій. Б.Є. Патон неодноразово підкреслював, що робота стала сенсом його життя. Серед основних досягнень науковця можна зазначити теоретичне розроблення та створення технологій зварювання під флюсом (зокрема – автоматичних), створення нової галузі металургії – електрошлаковий, плазмо-дуговий та електронно-променевий переплави, електрозварювання м'яких тканин під час хірургічних втручань. Широко відомі створені в Інституті технології зварювання під водою та в космосі.

Перебуваючи на посаді президента Академії Б.Є. Патон велику увагу приділяє належному розвитку досліджень, які розробляються в наукових установах. Створюється потужний апарат президії Академії, який здійснює аналітичні та контрольні функції, готує обґрунтовані пропозиції щодо розвитку нових напрямів досліджень, кадрового та матеріального забезпечення. До керівництва науковими установами приходять талановиті й активні науковці. Всесвітньо відомий вчений-нейрофізіолог П.Г. Костюк згадував, що саме Борис Євгенович переконав його зайняти пост директора Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця, а потім і академіка-секретаря Відділення фізіології АН СРСР. Інститут фізіології

ім. О.О. Богомольця в другій половині минулого століття перетворився на один із провідних центрів світової науки.

Патріот України, Б.Є. Патон свого часу твердо, не зважаючи на наполегливу «пропозицію» влади, відмовився обійняти посаду президента Академії наук СРСР.

Висновки фахівців Академії не завжди сприймалися владними структурами. Так сталося й у питанні будівництва ЧАЕС: критично проаналізувавши весь комплекс проблем, Академія була проти її будівництва, але це було проігноровано. Після аварії у квітні 1986 року в Академії було створено штаб ліквідації її наслідків, сотні науковців узяли участь у цій науковій та практичній роботі.

Після здобуття незалежності 1991 року держава почала дедалі менше уваги приділяти науці, набагато зменшуючи її фінансування. Змоги для досліджень українських вчених почало погіршуватися не вистачати. В пресі стали з'являтися статті про необхідність докорінної реформації Академії, аж до перетворення академічної науки в науку при вищих навчальних закладах.

У цій складній ситуації Академія почала пошук нових форм ведення ефективних наукових досліджень. На думку багатьох вчених, подальшим своїм існуванням Академія в цей час багато в чому завдячує саме активності й авторитетові Б.Є. Патона.

Нелегкі часи існування Академії тривають і нині, кількісний її склад зменшився втричі. Проте науковці знайшли нові форми праці, і передусім кооперацію із закордонними колегами. Українські дослідники й сьогодні мають наукові здобутки світового рівня.

Досягнення Б.Є. Патона були гідно відзначені: його було обрано членом понад 20 іноземних академій та наукових співтовариств. Він двічі є Героєм Соціалістичної праці, першим Героєм незалежної України, його нагороджено багатьма орденами, державними преміями та почесними званнями.

Упродовж багатьох років робочий день Б. Патона поділено на дві частини: перша половина дня – в Інституті, друга – у президії НАН України. Водночас йому вистачає часу на активну державну і громадську діяльність.

Робота в Академії надала Б.Є. Патону змогу спілкуватися з культурною елітою країни. З багатьма українськими вченими та діячами культури в нього склалися добрі товариські стосунки, що значно збагатило його натуру.

У спілкуванні це цікава, доброзичлива і скромна людина, яка вміє уважно слухати та дотепно пожартувати. Усе життя Борис Євгенович – футболний уболівальник, із захопленням грав у великий теніс, катався на водних лижах та плавав у басейні.

Побажаємо шановному Борису Євгеновичу на його великий ювілей доброго здоров'я та здійснення бажань.

Ihor ALEKSIEIENKO,
*Director-General of the Scientific and Production Enterprise “Publishing House
“Naukova Dumka” of the NAS of Ukraine,
Candidate of Biological Sciences, Honored Worker of Culture of Ukraine*

ON THE OCCASION OF 100th ANNIVERSARY OF BORYS PATON

Abstract. The article describes the life path and scientific work of Borys Paton who celebrated 100th birthday this year. It is interesting to know that on the day of his birthday, namely on November 27, the Academy of Sciences of Ukraine was established in Kyiv. This coincidence appeared to be symbolic.

Having graduated from school and then Kyiv Polytechnic Institute, electrician engineer Borys Paton began working in the factory in Horkyi city in 1941, and then in 1942 – in the Urals in Nyzhniy Tagil city, whereto the Institute of Electric Welding was transferred. Thenceforth, the rest of B. E. Paton life was associated with the Institute and the Academy.

The personality of B. E. Paton was forming mainly under the influence of his father. Son of Ye. O. Paton inherited his father’s traits of character that preconditioned the formation of the gifted person – persistent work as a basis for life, demanding attitude towards himself and his employees, the ability to identify the major targets and achieve them persistently, the ability to create a team of like-minded people.

In the second part of the last century the Academy under the leadership of B. Paton transformed into a powerful scientific and technical institution. Time has forced the country to solve urgent scientific and technical challenges, which were brilliantly resolved by Ukrainian researchers in the 60–90s of the 20th century. The radical reorganization of the Academy was a foundation for this process, which enabled to introduce the results of scientific studies into the production process in the form of new technologies, materials and methods. At that time state support was determined by the urgency and importance of new implementations.

Being a patriot of Ukraine, B. Ye. Paton once firmly refused to hold the position of the President of the Academy of Sciences of the USSR despite the persistent “proposal” of the authorities. After Ukraine has gained its independence in 1991, the state began paying less attention to science, significantly reducing its funding. Possibilities for researches of Ukrainian scientists deteriorated. Mass media began writing articles about the need for radical reformation of the Academy, up to the transformation of academic science into science at the higher education establishments.

In this complicated situation, the Academy began searching for new forms of effective scientific research. In the opinion of many scholars, the Academy’s further existence at that time in many respects owed to the activity and authority of B. E. Paton.

Currently the Academy experiences hard times and number of its members decreased thrice. However, scientists have found new modes of work, which first and outmost were represented in cooperation with foreign colleagues. Even today Ukrainian researches have scientific achievements of the world scale. So, we would like to wish Borys Yevhenovych strong health and that all his dreams come true.

Keywords: NAS of Ukraine, Paton, USSR, reformation, scientific thought, scientific and technical institution.